

TRASHËGIMIA KULTURORE NË

FO KU S.

TRASHËGIMIA KULTURORE NË SHQIPËRI

TRASHËGIMIA
KULTURORE NË
FO
KU
S.

BOTIMI I TEKSTEVE BURIMORE
MBI PRAKTIKAT E RUAJTJES DHE
MENAXHIMIT TË TRASHËGIMISË
KULTURORE NË GJUHËN SHQIPE

Titulli: “Trashëgimia Kulturore në Fokus: Botimi i teksteve burimore mbi praktikat e ruajtjes dhe menaxhimit të trashëgimisë kulturore në gjuhën shqipe”

Botimi është mundësuar nga “Trashëgimia Kulturore pa Kufij Shqipëri” (Cultural Heritage without Borders Albania (CHwB Albania) me mbështetjen financiare të Suedisë nëpërmjet Agjencisë Ndërkombëtare për Zhvillim.

Përkthimet nga origjinali: Të ndryshëm referuar në çdo dokument përkatësisht

Redaktoi: Boiken Abazi

Parathënie për botimin nga: Elena Mamani, Lorenc Bejko dhe Boiken Abazi

Koordinoi procesin e përkthimeve dhe publikimit:

Elena Mamani, Regina Vathi, Pezana Rexha

Foto: © Bjori Thana, Regina Vathi

Dizajni: Ina (Hina) Shkëmbi, Joniz Osmanagaj

© CHwB Albania © ICOMOS Albania

Viti i botimit: 2023

196 f.: me foto ; 21 x 21 cm

ISBN: 9789928801081

1.Pasuria kulturore 2.Ruajtja dhe restaurimi 3.Menaxhimi 4.Shqipëri

904 :72 .03(496.5)

Shtëpia Botuese: “Graphic Line-01”

This work is distributed under the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licence, which enables re-users to copy and distribute the material in any medium or format in non-adapted form only, for non-commercial purposes only, and only so long as attribution is given to the creator.

Ky botim publikohet bazuar në licencën nga “Creative Commons BY-NC-ND 4.0”, e cila u mundëson ripërdoruesve të kopjojnë dhe shpërndajnë materialin në çdo mënyrë komunikimi ose format, por vetëm duke mos kryer përshtatje të formës, duke mos e përdorur për qëllime tregtare, si dhe për aq kohë sa i jepet krijuesit atributi përkatës.

KARTA PËR MBROJTJEN DHE MENAXHIMIN E TRASHËGIMISË KULTURORE NËNUJORE

Ratifikuar nga Asambleja e 11-të e Përgjithshme e ICOMOS-it në Sofje, Bullgari,
tetor 1996.

ICOMOS

Përkthyer nga: Iris Pojani.

Redaktuar nga: Boiken Abazi.

Versioni origjinal ©ICOMOS. Ky përkthim nuk është përkthim zyrtar ICOMOS-it. Ky përkthim në gjuhën shqipe botohet me lejen e ICOMOS-it, por nën përgjegjësinë e vetme të përkthyesit/botuesit.

PARATHËNIE

Kjo Kartë synon të inkurajojë mbrojtjen dhe menaxhimin e trashëgimisë kulturore nënujore në ujërat e brendshme dhe ato pranë brigjeve, në cektësira detare dhe në thellësira oqeanike. Ajo përqëndrohet në karakteristikat dhe rrethanat specifike të trashëgimisë kulturore nënujore dhe duhet të trajtohet si një shtesë e Kartës së ICOMOS-it për Mbrojtjen dhe Menaxhimin e Trashëgimisë Arkeologjike (1990). Karta e vitit 1990 e përcakton “trashëgiminë arkeologjike” si atë pjesë të trashëgimisë materiale për të cilën metodat arkeologjike ofrojnë informacionin parësor, dhe e cila përfshin të gjitha gjurmët e ekzistencës njerëzore dhe përbëhet nga sitet që lidhen me të gjitha shfaqjet e aktivitetit njerëzor, me strukturat e braktisura dhe me mbetjet e të gjitha llojeve, së bashku me të gjithë materialin e luajtshëm kulturor që lidhet me to. Për qëllimet e kësaj Karte, trashëgimia kulturore nënujore nënkupton trashëgiminë arkeologjike që ndodhet brenda një mjedisi nënujor, ose që është nxjerrë prej tij. Ajo përfshin sitet dhe strukturat e zhytura, sitet nënujore të anijeve të mbytyra dhe mbetjet e anijeve të mbytyra, si dhe kontekstin e tyre arkeologjik dhe natyror.

Për nga vetë karakteri, trashëgimia kulturore nënujore është një pasuri ndërkombëtare. Një pjesë e madhe e trashëgimisë kulturore nënujore ndodhet në një hapësirë ndërkombëtare dhe vjen nga tregtia dhe komunikimi ndërkombëtar, ku anijet dhe përmbytjet e tyre kanë humbur larg vendnjsjes apo destinacionit.

Arkeologjia lidhet me ruajtjen mjedisore; në gjuhën e menaxhimit të burimeve, trashëgimia kulturore nënujore është e kufizuar në sasi dhe e pa rinovueshme. Ne duhet të marrim sot përgjegjësitë individuale dhe kolektive për të siguruar në mënyrë të vazhdueshme mbijetesën e trashëgimisë kulturore nënujore, në mënyrë që ajo të kontribuojë në vlerësimin tonë mbi mjedisin në të ardhmen.

Arkeologjia është një veprimtari publike; secili gëzon të drejtën për të përfutur nga e kaluara në mënyrë që të jetë më i mirinformuar mbi jetën e vetë, dhe çdo përpjekje për të kufizuar njohuritë mbi të kaluarën është cenim i autonomisë personale. Trashëgimia kulturore nënujore kontribuon në formimin e identitetit dhe mund të jetë e rëndësishme për ndjenjën komunitare të njerëzve. Nëse menaxhohet në mënyrë të kujdesshme, trashëgimia kulturore nënujore luan një rol pozitiv në promovimin e

aktiviteteve të argëtimit dhe turizmit.

Arkeologjia udhëhiqet nga puna kërkimore, e cila shton njohuritë për larminë kulturore të njerëzimit gjatë shekujve, duke ofruar ide të reja dhe sfiduese rreth jetesës në të kaluarën. Njohuri dhe ide të tilla kontribuojnë për të kuptuar jetesën e sotme dhe, në këtë mënyrë, për të parashikuar sfidat e ardhshme.

Shumë aktivitete detare, të cilat në vetvete janë të dobishme dhe të dëshirueshme, mund të kenë pasoja negative për trashëgiminë kulturore nënujore, nëse nuk parashikohen efektet e tyre.

Trashëgimia kulturore nënujore mund të kërcënohet nga punimet ndërtimore që ndryshojnë bregun dhe shtratin e detit ose rrjedhën e rrymës, sedimenteve dhe ndotësve. Trashëgimia kulturore nënujore mund të kërcënohet gjithashtu nga shfrytëzimi pa kriter i burimeve të gjalla dhe jo të gjalla. Përveç këtyre, një efekt të dëmshëm mund të kenë edhe format e papërshtatshme të qasjes dhe ndikimi në rritje i nxjerrjes së “suvenireve”.

Shumë nga këto rreziqe mund të eliminohen ose të reduktohen ndjeshëm përmes konsultimeve të hershme me arkeologë, si dhe duke zbatuar projekte të zvogëlimit të rreziqeve. Kjo Kartë synon të ndihmojë në ngritjen e një standardi të lartë të ekspertizës arkeologjike për të përballuar rreziqet ndaj trashëgimisë kulturore nënujore në një mënyrë të shpejtë dhe efektive.

Trashëgimia kulturore nënujore rrezikohet gjithashtu nga aktivitete që janë tërësisht të papranueshme, të cilat synojnë përfitimin e një pakice në dëm të shumicës. Shfrytëzimi i trashëgimisë kulturore nënujore për tregti ose spekulime është thelbësisht i papajtueshëm me mbrojtjen dhe menaxhimin e saj. Kjo Kartë synon të sigurojë që të gjitha hulumtimet të jenë të qarta në lidhje me qëllimet, metodologjinë dhe rezultatet e parashikuara, në mënyrë që synimi i çdo projekti të jetë transparent për të gjithë.

NENI 1 - PARIMET THEMELORE

Ruajtja e trashëgimisë kulturore nënujore “in situ” duhet të konsiderohet si opsioni i parë.

Duhet inkurajuar qasja e publikut.

Teknikat jo-shkatërruese, analizat jo ndërhyrëse dhe marrja e kampioneve duhet të inkurajohen si mënyra më të preferuara në raport me gërmimin.

Hulumtimet nuk duhet të ndikojnë negativisht në

trashëgiminë kulturore nënujore më shumë nga sa është e nevojshme për arritjen e objektivave të zvogëlimit të rreziqeve ose të punës kërkimore lidhur me projektin. Hulumtimi duhet të shmangë cenimet panevojshme të mbetjeve njerëzore ose të vendeve të adhurimit. Hulumtimi duhet të shoqërohet me dokumentacionin e nevojshëm.

NENI 2 – HARTIMI I PROJEKTI

Para hulumtimit duhet të përgatitet projekti, duke marrë parasysh:

- objektivat e zvogëlimit të rreziqeve dhe punës kërkimore të projektit;
- metodologjinë që do të përdoret dhe teknikat që do të zbatohen;
- financimin e parashikuar;
- grafikun e punimeve për përfundimin e projektit;
- përbërjen, kualifikimet, përgjegjësinë dhe përvojën e grupit kërkimor;
- konservimin e materialit;
- menaxhimin dhe mirëmbajtja e sitit;
- marrëveshje bashkëpunimi me muzetë dhe institucione të tjera;
- dokumentimin;
- shëndetin dhe sigurinë;
- përgatitjen e raportit;
- depozitimin e arkivave, duke përfshirë trashëgiminë kulturore nënujore të lëvizur gjatë kërkimit;
- shpërndarjen e informacionit, duke përfshirë pjesëmarrjen e publikut.

Duhet të merren parasysh rishikime dhe ndryshime të projektit sipas nevojës. Hulumtimi duhet të kryhet në përputhje me projektin, i cili duhet t'i vihet në dispozicion komunitetit të arkeologëve.

NENI 3 - FINANCIMI

Përpara kryerjes së hulumtimit, duhet të sigurohen fondet e nevojshme për të përfunduar të gjitha fazat e hartimit të projektit, duke përfshirë konservimin, përgatitjen e raportit dhe shpërndarjen e informacionit. Projekti duhet të përfshijë plane emergjence që do të sigurojnë ruajtjen e trashëgimisë kulturore nënujore dhe të dokumentacionit mbështetës në rast të ndonjë

ndërprerjeje në financimin e parashikuar.

Financimi i projektit nuk duhet të përfshijë shitjen e trashëgimisë kulturore nënujore ose përdorimin e ndonjë strategjie që do të bënte që trashëgimia kulturore nënujore dhe dokumentacioni mbështetës të humbisnin në mënyrë të pakthyeshme.

NENI 4 - GRAFIKU I PUNIMEVE

Hulumtimit duhet t'i paraprijë koha e nevojshme për të përfunduar të gjitha fazat e hartimit të projektit, duke përfshirë konservimin, përgatitjen e raportit dhe shpërndarjen e informacionit. Hartimi i projektit duhet të përmbajë planet e emergjencës, që do të sigurojnë konservimin e trashëgimisë kulturore nënujore dhe dokumentacionin mbështetës në rast të çdo ndërprerjeje nga grafiku i parashikuar.

NENI 5 - OBJEKTIVAT, METODOLOGJIA DHE TEKNIKAT E KËRKIMIT

Objektivat e kërkimit dhe detajet e metodologjisë dhe teknikave që do të përdoren duhet të përcaktohen në hartimin e projektit. Metodologjia duhet të përputhet me objektivat e hulumtimit, dhe teknikat e përdorura duhet të jenë sa më pak ndërhyrëse që të jetë e mundur.

Analiza e artefakteve dhe e dokumentacionit pas punës në terren është pjesë përbërëse e të gjitha hulumtimeve. Masat e duhura për këto analiza duhet të jenë parashikuar gjatë hartimit të projektit.

NENI 6 - KUALIFIKIMET, PËRGJEGJËSITË DHE PËRVOJAT

Të gjithë personat e ekipit kërkimor duhet të jenë të kualifikuar dhe me përvoja të përshtatshme sipas roleve të tyre në projekt. Ata duhet të informohen plotësisht dhe të kuptojnë punën që nevojitet.

Të gjitha kërkimet ndërhyrëse në trashëgiminë kulturore nënujore do të ndërmerren vetëm nën drejtimin dhe kontrollin e një arkeologu nënujor të emëruar, që ka kualifikimet dhe përvojën e përshtatshme për këto kërkime.

NENI 7 - KËRKIMET PARAPRAKE

Të gjitha kërkimet ndërhyrëse në trashëgimisë kulturore nënujore duhet të paraprihen nga një vlerësim i sitit dhe grumbullimi i informacionit përkatës që shqyrton cenueshmërinë, rëndësinë dhe potencialin e tij.

Vlerësimi i sitit duhet të përfshijë studimet e

disponueshme të sfondit historik dhe arkeologjik, karakteristikat arkeologjike dhe mjedisore, si dhe pasojat e ndërhyrjes për stabilitetin afatgjatë të zonës së prekur nga kërkimet.

NENI 8 - DOKUMENTIMI

Të gjitha kërkimet duhet të dokumentohen tërësisht në përputhje me standardet aktuale profesionale të dokumentimit arkeologjik.

Dokumentacioni duhet të sigurojë të dhëna të plota mbi sitin, duke përfshirë vendqetjen e trashëgimisë kulturore nënujore të zhvendosur ose hequr gjatë kërkimit, shënime në terren, plane dhe vizatime, si dhe fotografi dhe regjistrime me mjete të tjera.

NENI 9 - KONSERVIMI I MATERIALIT

Programi i konservimit të materialit duhet të parashikojë trajtimin e gjetjeve arkeologjike gjatë kërkimit, në mënyrë të përkohshme dhe në afatgjatë.

Konservimi i materialit duhet të kryhet në përputhje me standardet aktuale profesionale.

NENI 10 - MENAXHIMI DHE MIRËMBAJTJA E SITIT

Duhet të përgatitet një program i menaxhimit të sitit duke detajuar masat për mbrojtjen dhe menaxhimin "in situ" të trashëgimisë kulturore nënujore gjatë dhe pas përfundimit të punës në terren. Programi duhet të përfshijë informimin e publikut, masa të arsyeshme për stabilizimin e sitit, si dhe monitorimin dhe mbrojtjen nga ndërhyrjet. Duhet të promovohet një qasje publike "in situ" ndaj trashëgimisë kulturore nënujore, përveç rasteve kur pamundësohet qasja për mbrojtjen dhe menaxhimin e saj.

NENI 11 - SHËNDETI DHE SIGURIA

Shëndeti dhe siguria e ekipit kërkimor dhe e palëve të treta është mbi të gjitha. Të gjithë personat në ekipin kërkimor duhet të punojnë sipas rregullave të sigurisë që përmbushin kriteret e nevojshme dhe profesionale të përcaktuara që në hartimin e projektit.

NENI 12 - RAPORTIMI

Raportet paraprake duhet të vihen në dispozicion sipas afateve kohore të përcaktuar në projekt dhe të depozitohen në regjistrat përkatës publikë.

Raportet duhet të përfshijnë:

- objektivat;
- metodologjinë dhe teknikat e përdorura;
- rezultatet e arritura;
- rekomandime në lidhje me kërkimet e ardhshme, menaxhimin e sitit dhe përkujdesin ndaj trashëgimisë kulturore nënujore që është nxjerrë gjatë hulumtimit.

NENI 13 - PËRKUJDESI

Arkivi i projektit përfshin trashëgiminë kulturore nënujore që është nxjerrë gjatë kërkimit dhe një kopje të të gjithë dokumentacionit mbështetës, dhe duhet të depozitohet në një institucion që mund të sigurojë qasjen e publikut dhe përkujdesin e përhershëm ndaj arkivit. Marrëveshjet për depozitimin e arkivit duhet të jenë arritur para fillimit të kërkimit dhe duhet të jenë të përcaktuara gjatë hartimit të projektit. Arkivi duhet të përgatitet në përputhje me standardet aktuale profesionale.

Duhet të sigurohet integriteti shkencor i arkivit të projektit; depozitimi në një numër institucionesh nuk duhet të pengojë ribashkimin e pjesëve të ndryshme për të lejuar kërkime të mëtejshme. Trashëgimia kulturore nënujore nuk duhet të shkëmbehet si mall me vlerë tregtare.

NENI 14 - SHPËRNDARJA E INFORMACIONIT

Ndërgjegjësimi publik për rezultatet e hulumtimeve dhe rëndësinë e trashëgimisë kulturore nënujore duhet të promovohet përmes prezantimit publik në një sërë mediash. Qasja në prezantime të tilla nga një audiencë e gjerë nuk duhet të pengohet nga tarifa të larta.

Duhet të inkurajohet bashkëpunimi me komunitetet dhe grupet lokale, siç është bashkëpunimi me komunitetet dhe grupet që janë veçanërisht të lidhura me trashëgiminë kulturore nënujore. Është e udhës që hulumtimet të vazhdojnë me pëlqimin dhe mbështetjen e këtyre komuniteteve dhe grupeve.

Ekipi kërkimor do të kërkojë të përfshijë komunitetet dhe grupet e interesit në hulumtime në atë masë që një përfshirje e tillë është në përputhje me mbrojtjen dhe menaxhimin. Aty ku është praktikisht e mundur, ekipi kërkimor duhet të ofrojë mundësinë që publiku të zhvillojë aftësi të lidhura me arkeologjinë përmes trajnimit dhe edukimit.

Duhet të inkurajohet bashkëpunimi me muzetë dhe institucionet e tjera. Kushtet për vizita, hulumtime dhe raporte nga institucionet bashkëpunuese duhet të sigurohen përpara kërkimeve.

Sinteza përfundimtare e kërkimeve duhet të vihet në dispozicion sa më shpejt që të jetë e mundur dhe të depozitohet në arkivat përkatëse publike, duke respektuar kompleksitetin e hulumtimit.

NENI 15 – BASHKËPUNIMI NDËRKOMBËTAR.

Bashkëpunimi ndërkombëtar është thelbësor për mbrojtjen dhe menaxhimin e trashëgimisë kulturore nënujore dhe duhet të promovohet në dobi të standardeve të larta të hulumtimit dhe kërkimit. Bashkëpunimi ndërkombëtar duhet inkurajuar me qëllim përdorimin efektiv të arkeologëve dhe profesionistëve të tjerë që janë specializuar në kërkimet e trashëgimisë kulturore nënujore. Programet për shkëmbimin profesional duhet të konsiderohen si një mjet për përhapjen e praktikave më të mira.